

Key words: *investment, innovation, enterprise, intellectual capital, financial resources.*

УДК 633.63:631.1

А.В. Фурса, к.е.н.,

провідний науковий співробітник ІЦБ НААН України

РИНОК ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА АПК УКРАЇНИ

У статті досліджено особливості формування та розвитку ринку цукробурякового виробництва, його проблеми. Запропоновано заходи з оптимізації виробництва цукрових буряків і цукру.

Ключові слова: *ринку цукробурякового виробництва, світовий ринок цукру, ціна реалізації цукрових буряків, оптово-відпускна ціна цукру, цукор-сирець.*

Основна ідея дослідження - Україна повинна виробляти 3,0-3,2 млн. т цукру в рік, в т.ч. 1,2-1,5 млн. т відправляти на експорт, довести урожайність цукрових буряків до 40-45 т/га на площі 550-600 тис. га. Наукові ідеї і гіпотези з цього приводу відомі усьому світу - це повне матеріальне забезпечення виробництва, дотримання паритету цін, захист ринку тощо. Їх потрібно втілити в життя. Звичайно, основне - це треба перейти з екстенсивного на інтенсивний шлях розвитку. І тільки інтенсивні моделі функціонування цукробурякового виробництва знаменуються оптимальними розмірами посівних площ, різким підвищенням урожайності цукрових буряків завдяки збільшенню матеріально-грошових витрат на одиницю площі та зменшенням на одиницю продукції, надійним захистом внутрішніх ринків цукру та активним їх державним регулюванням проте важелями економічного напрямку.

Грунтово-кліматичні умови України, особливо Лісостепової зони, оптимально відповідають ефективному веденню цукробурякового виробництва і відновленню його реального економічного потенціалу. Україна не тільки може цілком задовольнити норму споживання цукру по 42-43 кг на душу населення, мати певні експортні ресурси, а й здійснювати переробку цукрових буряків не тільки на цукор, а й на етанол, сприяти збільшенню обсягів внутрішнього ринку, зростанню надходжень до бюджету, та розвитку харчової промисловості в цілому.

На жаль, в період 90-х років Україна втратила провідну роль в розвитку цукробурякової галузі, основною причиною чого був розрив господарських зв'язків з країнами СНД, на задоволення потреб яких в цукрі працювала потужна цукрова галузь

України. Різке скорочення посівних площ, валових зборів цукрових буряків та урожайності призвело до спаду виробництва цукру та імпорту значних обсягів цукру-сирцю, що зіграло вкрай від'ємну роль для країни у вигляді обов'язкового щорічного ввозу 267 тис. тонн сирцю згідно умов вступу до СОТ зі ставкою мита 2%.

З великими труднощами в період 2004-2006 рр. криза в галузі почала долатись - урожайність цукрових буряків зросла від 17,4-20,1 т/га до 28,5 і більше т/га, а виробництво цукру в 2006 році - до 2574 тис. тонн, що при перехідних запасах (близько 900 тис. т) створило на ринку значний надлишок продукту. Однак, неадекватні рішення, які були прийняті у зв'язку з цим, призвели не до виправлення становища, а до чергового кризового стану в галузі. По-перше, була різко і необачно в супереч рекомендаціям науки знижена мінімальна ціна на цукрові буряки з 162,5 до 141,67 грн./т без ПДВ, що мотивувало зниження середньої ціни їх реалізації сільськогосподарськими підприємствами з 186,0 грн./т в 2006 р. до 157,6 грн./т без ПДВ в 2007 р. та значного скорочення посівних площ, які в 2009 р. становили вже 322 тис. га, а це створило проблеми у забезпеченні потреб внутрішнього ринку цукром, так як його було вироблено всього 1271 тис. т.

Головним недоліком функціонування цукробурякової галузі України є те, що вона не повністю регулюється ринковими методами, як це робиться в ЄС та інших розвинених країнах світу, у т. ч. і в сусідніх - Польщі, Росії, Білорусії, Молдові. В умовах ринку ефективність вирощування цукрових буряків залежить не тільки від реалізаційної ціни та місцевих умов вирощування, а значною мірою від квоти та імпортних тарифів. Надлишкова кількість цукрових буряків в умовах ринку може бути реалізована за актуальними цінами тільки на світовому ринку. Тому в ринковій економіці заходу феномен України 2006 року з перевиробництвом цукру при значних його запасах, просто був би неможливий. Неможливий там і зворотній феномен, за яким з волі групи людей зупиняється вирощування цукрових буряків на один рік, різко скорочуються посівні площі та одночасно падає ціна реалізації, в той час як країни ЄС розтягнули упорядкування цукрового виробництва і ціноутворення на дев'ять років.

Щорічне скорочення посівних площ, а відтак тривалості роботи цукрових заводів, спричиняє ріст собівартості цукру, породжує такий феномен, як поширення давальницьких форм розрахунків, яке призвело до збитковості виробництва. Низька прибутковість не дає змогу інвестувати кошти в передові технології виробництва і як наслідок урожайність цукрових буряків в Україні становить не більше 30-35 т/га у порівнянні із 50-60 т/га і 70-80 т/га в країнах ЄС. Державне регулювання ринкових

механізмів в цукробуряковій галузі здійснюється некваліфіковано. Надбання вітчизняної науки в галузі використовується вибірково.

Проаналізувавши функціонування цукробурякового підкомплексу АПК України за період 1991-2010 рр. нами виявлено п'ять якісно відмінних періоди його розвитку:

- 1991-1995 рр. - середньорічний обсяг виробництва цукрових буряків становив 31,3 млн. т, цукру - 3,6 млн. т, в т.ч. близько 1,5 млн. т експортного ресурсу, що було оптимальними показниками для самостійної України при відсутності схеми спеціалізації;
- 1996-2003 рр. - жорстка економічна криза, викликана неухвагою державних інституцій до розвитку процесів у галузі, яку спричинила втрата зовнішніх ринків збуту цукру, обвальна приватизація цукрових заводів, диспаритет цін на продукцію цукробурякового підкомплексу і матеріально-технічні ресурси. Спад виробництва сировини в цей період відбувся до рівня 13,2-15,0 млн. т, цукру до 1,4-1,6 млн. т.
- 2004-2006 рр. - призупинення спаду виробництва цукрових буряків і цукру і початок відновлення. У 2004 р. було вироблено 16,6 млн. т сировини і 1,8 млн. т цукру, в 2005 р. - відповідно 15,5 і 1,9 млн. т, в 2006 р. - 22,4 і 2,6 млн. т. Також відбулося відновлення площ, з якої зібрано урожай до рівня 787 тис. га.
- 2007-2009 рр. - новий виток кризових явищ і спаду виробництва викликаний світовою фінансовою кризою та афектованим регулюванням цін на цукрові буряки та цукор в Україні в результаті чого площа, з якої зібрано урожай цукрових буряків в 2009 р. скоротилась до 319,5 тис. га, а виробництво сировини впало до 10 млн. т, цукру - до 1,3 млн. т.
- 2010 р. - різка зміна цінової кон'юнктури світового ринку цукру і значний ріст цін на цукор: білий - до 700 дол. США/т, цукор-сирець - до 600 дол. США/т. Оптова-відпускна ціна на цукор в Україні в кінці 2009 - на початку 2010 р. піднялась до 5850-7150 грн. за тонну (730-890 дол. США), а нині є ще більшою. Також майже в два рази зростає середня ціна реалізації цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами. В результаті посівна площа в 2010 р. розширена до 502,1 тис. га.

У зв'язку з тим, що на світовому ринку цукру відбуваються глобальні зміни і розвиваються досить бурхливі процеси, які справляють значний вплив на цукробурякове виробництво України, його перспективу неможливо було б розглядати окремо від світових тенденцій.

Аналіз світового ринку цукру показав, що в 2008/09 маркетинговому році (МР) відбулися значні зміни у його цінній кон'юнктурі та появились до певної міри нові тенденції у розвитку. Так, якщо у післявоєнні роки минулого століття спади і підйоми світових цін на цукор відбувались раз у 7 років, то після 2000 року - раз через 3-4 роки [1, с. 2]. Тобто, передостанній стрибок світових цін на цукор відбувся в кінці 2005 - на початку 2006 р. (понад 500 дол. США за тонну), а наступний - вже в сезон 2008/09 МР (ціна білого цукру на світових біржах становила 557,4 дол. США і вище, цукру-сирцю з тростини - 495 дол. США за тонну). Значний підйом рівня ціни на основних цукрових біржах світу в 2008/09 МР був зумовлений цілим рядом причин, найперше, значним ростом темпів споживання у порівнянні із зниженням темпів виробництва цукру та різким погіршенням погодних умов і спадом виробництва у ряді країн, найперше в Індії, Австрії, Таїланді, Китаї, Україні та інших. Значну роль відіграли і досі відіграють цінні спекуляції на ринку та ряд інших об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Світовий баланс цукру в сирцевому еквіваленті показано в табл. 1.

Таблиця 1

Світовий баланс цукру в сирцевому еквіваленті, млн, т

Показники	Маркетинговий рік		Відхилення	
	2008/2009	2009/2010	абсолютне	відносне, %
Виробництво	152,48	157,16	4,68	3,1
Споживання	164,15	166,59	2,44	1,5
Дефіцит	-11,67	-9,43	х	х
Імпортний попит	50,06	54,28	4,22	8,4
Експортна пропозиція	50,07	52,16	2,09	4,2
Кінцеві запаси	60,37	53,07	-7,30	-12,1
Співвідношення запасів до споживання, %	36,78	31,86	х	х

Не зважаючи на оптимістичні показники урожаю в Бразилії (табл. 2), світовому ринку цукру ще належить пройти через напружений період. І навіть відновлення виробництва в Індії в 2010/11 МР, хоч і допоможе ринку перейти до стабільного стану, остаточно його не зміцнить, так як негаразди вже з'являються в інших країнах, зокрема, значний дефіцит цукру в Китаї. Звідси витікає чи не найголовніше, що світові ціни на цукор в 2011 і навіть в 2012 роках будуть характеризуватися значною мінливістю.

Показники виробництва цукру в Бразилії

Показники	Маркетинговий рік		
	2008/09	2009/10	2010/11 прогноз
Переробка тростини, млн. т	506	545	600
Цукристість, кг/мт	141,2	131	136
Доля тростини для переробки на цукор, %	40,0	42,5	44,0
Виробництво цукру, млн. т	26,9	28,8	35
Експорт цукру, млн. т	17,5	20,6	24

Для світового ринку цукру характерні такі процеси і явища [2, с. 4]:

- досить динамічне зростання загальних обсягів виробництва цукру при випереджанні темпів росту виробництва цукру-сирцю з тростини і скорочення питомої ваги цукру з буряків;
- перехід цукру з категорії продовольчих товарів у категорію біржового енергетичного ресурсу, ціна на який тісно прив'язана до ціни на нафту. Це викликано переробкою значних обсягів цукру-сирцю на етанол, найперше в Бразилії, яка виробляє для внутрішнього споживання майже 40% етанолу, від потреби палива;
- значний ріст цін на цукор;
- зміна ринкової системи фінансування виробництва цукру в країнах ЄС до 2010 р., яка передбачала зменшення квот і гарантованих цін для виробників, збереження системи преференцій для виробників цукру з країн Африки і Латинської Америки, заміну субсидій компенсаціями (62,4%) за втрату доходу, що мало б призвести до скорочення виробництва з 17,4 млн. т до 14,6 млн. т, зменшення експорту на 2,8 млн. т в рік, зниження мінімальних гарантованих цін на цукор з 631,9 євро/т до 404,4 євро/т і сировину - відповідно з 43,6 євро/т до 26,3 євро/т [3, с. 143-144];
- посилення конкуренції на ринках збуту цукру, що для України означає посилення експансії іноземних фірм на вітчизняний ринок і намагання ним заволодіти.

Що стосується впливу цінової кон'юнктури світового ринку цукру на цінову ситуацію в Україні, то її слід вважати, як найбільш сприятливу для подолання кризових явищ у вітчизняному цукробуряковому підкомплексі і вчасною нагодою для підвищення рівня ефективності його функціонування та конкурентоспроможності.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що позитивні зрушення в розвитку вітчизняного цукробурякового виробництва нині відбуваються.

По-перше, збільшилася реалізаційна ціна на цукрові буряки і оптово-відпускна ціна на цукор. Так, середня ціна реалізації 1 т цукрових буряків сільсько-господарськими підприємствами в 2008 році становила 218,9 грн., в 2009 - 409,9, в 2010-478,5 грн., що сприяло росту рівня рентабельності виробництва.

По-друге, згідно Постанови КМУ від 29 вересня 2010 р. № 897 зроблено виплати за вирощені і здані на переробку цукрові буряки в межах квоти «А» в розмірі 500 гривень на 1 га посіву [4]. Загальна сума виділених бюджетних коштів становить 229365,0 тис. грн.

Найбільш дієвим чинником у розвитку позитивних тенденцій у цукробуряковому виробництві України стала висока цінова кон'юнктура світового ринку цукру, що склалась в період 2008-2010 рр. і яка сприяла значному зростанню попиту на цей продукт. Тому резонно, що цілий ряд сільськогосподарських виробників розширили посівні площі цукрових буряків.

В 2010 році найбільші розміри посівних площ мали такі області, тис. га: Вінницька-76,0; Полтавська - 72,6; Тернопільська-61, Хмельницька-50,1.

Далекі від існуючих можливостей посівні площі мали, тис. га: Київська - 40,4; Черкаська - 35,7; Харківська - 32,5; Рівненська - 30,8.

До мінімуму скоротили площі виробництва цукрових буряків нещодавно інтенсивні регіони бурякосіяння, тис. га: Сумська - 14,8; Житомирська - 13,4; Волинська - 16,3; Львівська - 13,8; Чернігівська - 14,4; Чернівецька - 4,2.

У зв'язку з розширенням посівної площі до 502,1 тис. га Україна в 2010 році при врожайності 35,0 т/га могла одержати 17,6 млн. т коренеплодів і більшемлн. т цукру. Однак, сильна літня спека в липні і серпні, яка тривала понад 50 діб, внесла свої корективи в результати виробництва і воно є меншим.

Прогресом в буряковій галузі є зростання врожайності цукрових буряків від - т/га у 2003 році до 29,4 т/га, 35,6 т/га, 31,5 т/га і 27,8 т/га відповідно у 2007, 2008, 2009, 2010 роках, з яких 2009 і 2010 роки були самими засушливими за останні 20 років. Сталося це внаслідок збільшення доз внесення мінеральних добрив, концентрації виробництва цукрових буряків у найкращих підприємствах, агрохолдингах таких як «Астарта-Київ», групи компаній «Мрія», «Райз», «Дакор», «Укр-рос» та інших, у яких зосереджено понад 50 % площ, з яких зібрано врожай і які займають близько 70% цукрового ринку України.

Це свідчення того, що Україна впевнено може одержувати урожайність 40- 45 т/га і відновити свої потенціальні можливості.

Однак, в цілому кризові явища в цукробуряковій галузі не є подолані і в перспективі має бути проведена значна робота з її реструктуризації та розвитку, а також повного виведення із занепаду.

Кризове становище не може у майбутньому задовольняти не тільки буряківників та переробників сировини, а й державні інституції і суспільство в цілому. Тому необхідно прийняти низку чинників щодо коректив стану цукробурякового підкомплексу та його стабілізації.

За даних умов виникла об'єктивна необхідність реструктуризації за короткий період (5-6 років) цукробурякової галузі відповідно до світових тенденцій і механізмів, швидко перейти від екстенсивного ведення цукровиробництва до інтенсивного, скорочення неконкурентноспроможних виробництв і розвитку ефективних, а, головне, не тільки довести виробництво до рівня самозабезпечення, а й відновити експортний потенціал держави. Без підняття урожайності до 40-45 т/га через 4-5 років конкуренції на світовому ринку цукру Україна може не витримати.

За вище викладеним можна зробити висновок про те, що без ефективної системи державного управління і контролю ринок цукру в Україні стабілізувати неможливо. Необхідне законодавче регулювання проблем галузі, зокрема, суттєвий перегляд Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» і приведення його положень у відповідності до вимог сучасних потреб ринку [5]. А також розробка державної програми розвитку галузі за прикладом країн ЄС, де діє довгострокова програма; а також Російської Федерації, яка прийняла програму на 2010- 2012 роки та визначила стратегію розвитку галузі до 2020 року. Надто «вільний ринок» призведе до ще більшої руйнації цукробурякового підкомплексу АПК України.

Основним напрямком відродження українського цукробурякового виробництва є переведення його в оптимальні строки на шлях інтенсифікації та інноваційно-інвестиційного розвитку. Для цього необхідно:

- визначити головну мету функціонування цукробурякового підкомплексу АПК України - забезпечення держави цукром лише вітчизняного виробництва і створення відповідного експортного ресурсу. Закріпити цю незаперечну істину в Законі України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру», Державних програмах розвитку цукробурякової галузі та інших нормативно-правових актах.
- завершити формування та забезпечити ефективне функціонування внутрішнього ринку цукру на засадах вільної конкуренції і державного регулювання;

розробити державний механізм, при якому основні суб'єкти системи, а саме: виробники цукру, виробники цукрових буряків, комерційні структури і держава, як окремий суб'єкт ринку, виступали б з єдиних державницьких позицій і несли солідарну відповідальність за стан справ у галузі;

- сформуванню сприятливу для ринку цукру інвестиційну, кредитну, податкову і митну політику, яка б дозволила виробникам оптимально вести виробництво і розраховувати на перспективу;
- віднайти шляхи стримування галузевого монополізму крупних компаній і захисту середніх і дрібних виробників;
- удосконалити ціновий механізм галузі в напрямку переходу на систему ціноутворення, яка б вчасно регулювала ринок і згладжувала коливання цін протягом календарного року. Ця система повинна вписуватись в цінове законодавство України і світову практику;
- залучити до вирішення корінних проблем галузі громадськість; створити щонайменше два галузевих формування з виробництва цукрових буряків і виробництва цукру, які б через узгоджувальні змішані комісії впливали на складні процеси в галузі;
- досягти економічного, науково-технічного та технічного обґрунтування та практичного вирішення проблеми переробки продуктів буряківництва на біопаливо;
- через інноваційно-венчурні підприємницькі структури шляхом корпоративізації, капіталізації, комерціалізації державних і недержавних інтегрованих структур в буряківництві перебудувати всю схему впровадження наукових досягнень у виробництво.

Список використаних джерел

1. Бондар В.С. Криза загрожує існуванню галузі буряківництва / В.С. Бондар // Цукрові буряки. - 2009. - № 6. - С. 2.
2. Бондар В.С. Бурякоцукрова галузь у 2006 році, проблеми вибору / В.С. Бондар // Цукрові буряки. - 2007. - № 1. - С. 4-5.
3. Фурса А.В. Реформа ринку цукру в ЄС / А.В. Фурса // Економіка АПК. - 2006. - № 11.- С. 143-148.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання у 2010 році коштів Стабілізаційного фонду для державної підтримки виробництва продукції рослинництва» від 29 вересня 2010 р. № 897 // Офіційний вісник України. - 2010. - № 75, ст. 2663.

5. Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» від 17 червня 1999 року № 758-ХІУ // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 32, ст. 268.

Annotation. In the article investigational problems and the peculiarities of the formation and the development market of sugar beet production. A number of measures to optimize the production of sugar beet and sugar market.

Key words: market of sugar beet production, world sugar market, sale price of sugar beets, Wholesale price of sugar, raw sugar.

УДК 334.722.8

Л.В. Шостак, к.е.н., доцент,

С.В. Павлова, здобувач, ВНУ імені Лесі Українки м.Луцьк

ЗМІНА ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПІД ВПЛИВОМ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті визначено загальні засади визначення ринкової вартості підприємства, що має елементи корпоративного управління. Запропоновано розглядати вплив корпоративного управління на зростання вартості підприємства через призму його інвестиційної привабливості.

Ключові слова: ринкова вартість підприємства, корпоративне управління, акціонерне товариство, інвестиційна привабливість.

У ринковій економіці підприємство є економічною основою кожної держави, визначає тенденції її соціально-економічного розвитку. Найбільш вагомий вплив на економічний розвиток країни здійснюють підприємства з акціонерною формою власності. На сьогоднішній день приблизно три чверті промислового потенціалу України функціонує у вигляді акціонерних товариств і саме вони виробляють більше 75% ВВП [1; 2; 3]. Поява акціонерної форми господарювання в Україні зумовлена процесами приватизації, розвитком ринку цінних паперів та адаптацією досвіду зарубіжних країн щодо ефективного управління корпораціями (еквівалент українських акціонерних товариств). Популярності набула концепція максимізації вартості, прийнята у світі як базова модель розвитку бізнесу. Забезпечення спрямованості управління та всіх цілей підприємства на досягнення зростання його ринкової вартості дозволяє досягти сталого розвитку підприємства у довгостроковій перспективі. Разом із тим, адаптація світового